

BATI MEDENİYETİ GÖLGESİNDE ÖTEKİLERİN İNŞASI

Dr. Öğr. Üyesi Özlem TOPCAN*

Öz

“Batı Medeniyeti” ile neyi kastediyoruz? Son zamanlarda Batı medeniyeti akademik ve politik çevrelerin temel tartışma konuları arasında yer almaktadır. Batı medeniyeti kavramının nasıl inşa edildiğine, hangi tarihsel gerçekliği yansıttığına ya da Batı medeniyetinin bir kurgu olup olmadığına dair sorular tartışılan hususların başında gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Batı medeniyetinin maddi ve manevi boyutunu bütüncül bir perspektif ile geçmişten günümüze değerlendirmektir. Batı kavramına açıklık getirmek, Batı medeniyet anlayışının karakteristik özelliklerini incelemek ve dünya genelindeki kültürel faaliyetlerini ortaya koymaktır.

Batı medeniyetinin temel iktisadi yapısı Kapitalist üretim biçimidir. Kapitalizmin oluşturduğu üretim araçları ve sosyal sınıfları mukayese edildiğinde, Batının egemen ve ilerlemeci özelliği öne çıkmaktadır. Batı medeniyetinin iktisadi yapıya özgü değerler sistemini ve iktisadi yapısı etrafında şekillenen din eksenli manevi kültürel unsurlarını anlamak önem arz etmektedir. Bu noktada, Hristiyanlık inanç sisteminin incelenmesi, uluslararası ilişkiler sisteminin başat aktörü olan Batı medeniyetinin bugün dünyadaki yerini, yaygınlığını, sürdürülebilirliğini ve sınırlarını kavramamıza yardımcı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Medeniyet, Sosyal Evrim, Kültürel Yayılım, Misyonerlik Faaliyetleri, Ulusötesicilik.

Construction Of Others In The Shade Of Western Civilisation

Abstract

What do we mean by “Western civilization”? Recently Western civilization has become the main topic of discussion in academic and political circles. Questions about how the concept of Western civilization was constructed, what historical reality it reflects, or whether Western civilization is a speculation are the main issues that are still discussed.

The aim of this study is to clarify the concept of the West, to examine the characteristic features of the Western civilization at the material level and to

* Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, ozlemtopcan@akdeniz.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3772-7022.

reveal its cultural activities throughout the world. In this way, the material and spiritual dimension of Western civilization will be evaluated with a holistic perspective from past to present.

The basic economic structure of Western civilization is the Capitalist mode of production. When the means of production and social classes created by capitalism are compared, the West stands out with its dominant and progressive feature. It is important to understand the value system of Western civilization peculiar to the economic structure and the spiritual cultural elements shaped around its economic structure. At this point, the examination of the Christian belief system will help us to understand the place, prevalence, sustainability and limits of Western civilization, which is the main actor of the international relations system.

Keywords: Civilization, Social Evolution, Cultural Expansion, Missionary Activities, Transnationalism.

Giriş

Yüzyıllar boyunca insanlık kendi görüntüsünü başkasının görüntüsüne göre tasarlayarak “Biz ve Öteki”, “Doğu ve Batı”, “Medeni ve Barbar” şeklinde ikili (dual) değerler yaratma eğiliminde olmuştur. Bireyin kendi etnik grubu, ülkesi, dini, ırkı, cinsiyeti ve dili gibi ulusal sınırları aşmayan kültürel farklılıklarının ötekiyle kurgulanması, barbarlık tanımını ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Grekler Romalıları, Romalılar da hükmü altına aldıklarını barbarlar olarak görmüşlerdir. Aynı şekilde Aryanlar, Yahudilere, onlar da Filistinlilere tepeden bakmışlardır. Avrupalılar kendilerini Afrikalılardan daha medeni görmüş, Afrikalı insanların bakış açısından kendilerini hiç tahlil etmediklerinden bu iklim tarihsel süreç içinde kurumsallaşmıştır.¹

Toplumsal ilerlemenin eşanlamlısı olarak “Medeniyet”, 18. ve 19. yüzyıl boyunca Avrupalı seçkinlerin antropolojik öz temsiliyetinin göstergesi olmuştur. Aydınlanma filozofları tarafından insanlığın büyümesinde evrensel bir aşama olarak kabul edilen, benzersiz normlar, tavırlar ve zihniyetlerle karakterize edilen Batı medeniyeti kültürel olarak göreceli bir durumu ifade etmiştir. Jacques Derrida, Batı Medeniyetinin, “Beyaz Adamın Yaratılış Miti” olabileceğini ancak kökeninin ne bir efsane ne de Platon’un metinlerindeki Logos ve Mitoslar arasındaki mücadeleye dayanmadığını savunmaktadır.² Bu “Mit”, Edward W. Said’in, “Şarkiyatçılık” adlı eserindeki, Batı kavramının ontolojik bir istikrarı olmadığı, Batı’nın karşıt imgesi Doğu arasındaki farklılığı eleştirdiği, Batı’nın kurumları ve doktrinleri tarafından desteklenen bir söylem biçimi olarak Doğu’ya içkin üstünlüğü varsayımını ifade etmektedir. Başka bir deyişle; Şarkiyatçılık, Doğu hakkında gerçek bir söylemden ziyade Doğu üzerindeki Avrupa-Atlantik gücünün göstergesidir.³ Soğuk Savaş döneminde

¹ Mineke Schipper, *What Do We Share? From the Local to the Global, and Back Again, Ethnic Diversity in Eastern Africa: Opportunities and Challenges*, ed. Kimani Njogu - Kabiri Ngeta - Mary Wanjau, Twaweza Communications, Kenya 2009, s. 21.

² Silvia Federici, *Enduring Western Civilisation: The Construction of the Concept of Western Civilization and “Its Others”*, Praeger, London 1995, s. XIII.

³ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık: Batı’nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul 1995, 2005, s. 11-12.

dünya genellikle ideolojik bir yelpazede kültürel olarak “Doğu” ve “Batı” ekseninde kutuplaşmıştır. Bu kutuplaşma Avrupa medeniyetini Batı Medeniyeti olarak tanımlamasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁴

“Batı Medeniyeti”, Avrupa bakış açısını, atalarını Avrupa’ya kadar izleyen insanların bakış açısını ve Avrupa’nın kültürel ve politik üstünlüğüne ilişkin 19. yüzyıl Şarkiyatçı varsayımları temsil ederken, sonrasında ne oldu da büyük bir değişime ya da dışlayıcı bir içeriğe gereksinim duydu? sorusu zihinleri meşgul etmektedir. Batı medeniyetinin dışlayıcı içeriği, I. Dünya Savaşı’nın neden olduğu yıkımlar sonrasında gelişmiştir. Bilim, teknoloji ve akıl gücünün kolayca bu savaşın ve katliamların hizmetine sunulması Batı değerlerine karşı yaygın bir nefret uyanmasına neden olmuştur. Bu durum pek çok kişinin Bolşevizme yönelmesine ve Doğu felsefelerinin gelişmesine yol açmıştır. Öte yandan Avrupa’nın sömürge gücünün gerilemesiyle, Asya’da milliyetçiliğin yükselişi ve sömürgecilik karşıtı mücadelelerin başlaması “Doğu”nun Avrupa burjuvazisinin gözündeki dünya hegemonyasını yok etmek tehdidiyle yükselen bir güç dalgası olarak görünmesine neden olmuştur. I. Dünya Savaşı aynı zamanda ABD’nin yükselişini öncü kapitalist güç olarak kutsamış ve giderek uluslararası kapitalizmin Avrupa’dan kopmasına neden olmuştur. Bu durum burjuvazinin medeniyet hedeflerini Avrupa kültürünün hedefleriyle özdeşleştirmesini daha da zayıflatmıştır. Böylece, I. Dünya Savaşı’na kadar Avrupa topraklarında gelişen “Batı Medeniyeti” sonrasında ABD’nin uluslararası politik mücadelesinde ve üniversite eğitiminin merkezinde yer alarak Batı’nın resmi ideolojisi haline gelmiştir.

Amerika’nın kontrolüne geçen batı medeniyeti ideolojisi, kapitalist sınıfın vahşi ruhlarını desteklemek, yeni bağımsızlığını kazanan “üçüncü dünya” uluslarını “modernleşme” yoluna yönlendirmek, merkezkaç eğilimlerine karşı Avrupa’nın NATO’ya olan bağlılığını yeniden tesis etmek ve anti-komünist Haçlıları özgür dünyanın savunması için toplamak gibi çeşitli siyasi amaçlara hizmet etmeye başlamıştır. Batı medeniyeti çağrısı, kapitalist ilişkilerin genişlemesiyle bağlantılı olarak dünyevi hedefleri manevi bir örtüyle donatmayı ihmal etmeyerek Orta Çağ’ın siyasi yaşamındaki Hristiyanlığa benzer bir rol oynamaya başlamıştır.⁵

Batı medeniyetinin dışlayıcı karakterinin gelişimine katkı sağlayan kültürel şovenizm geleneği dünya siyasetini medeniyetler çatışması hâkimiyetinde tanımlayan Samuel P. Huntington tarafından ilan edilmiştir. O’nun tarihsel açıdan çatışmaya doğru giden medeniyet paradigması aslında din tarafından tasvir edilen Mitler-Leviathanlar’dır. Bugüne kadar medeniyet analizine yönelik bir metodoloji geliştirilemediğinden dolayı da medeniyet düşüncesi yeni bir kalıba uyarlanmıştır. Örneğin, Oswald Spengler’in *Batının Çöküşü* “*The Decline of the West (1918-22)*” adlı eserine ve Arnold Toynbee’nin 1920’lerin başında tasarlanan ve on iki cilt halinde uygulanan *Tarih Çalışması* “*A Study*

⁴ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan - Y.Z. Cem Soydemir, Okyanus Yayınları, İstanbul 2015, s. 35.

⁵ Silvia Federici, “The God That Never Failed: The Origins and Crises of Western Civilization”, *Enduring Western Civilisation: The Construction of the Concept of Western Civilization and “Its Others”*, Praeger, London 1995, s. 67-68.

of History” adlı eserleri dünya tarihi yazımında radikal bir değişime dikkat çekmekte ve Batı medeniyetinin tarihsel bir krizden geçtiğine dair yaygın bir algı oluşturmaktadır.⁶ Tonybee’ye göre, medeniyetler kendi kişisel karakterinin bölgesel ve siyasal niteliklerle birleşmesinden oluşur. O, Avrupa Birliği’ne zarar veren milli dil, milli devlet, teknoloji hayranlığı ve bireysellik gibi gelişmeleri “Putçuluk” olarak nitelendirmekte ve Batı medeniyetinin istikbali, kurtuluşu olarak Hristiyanlığı göstermektedir.⁷ Medeniyet analizine yönelik ideal bir sorgulama ya da fikir birliği olmaması nedeniyle bizim de Batı medeniyetinin mahiyeti, yapısı ve içeriğine yönelik araştırmamız, net bir sınır çizememiş olan tarihçilerin çalışmalarına dayanmaktadır. Medeniyetlerin tarihsel sosyolojisi dikkate alınarak analiz edildiğinde kültürel kalıpların ve iktidar oluşumlarının dinamiklerini içermektedir. Bu alternatif yaklaşımlar içerisinde Fernand Braudel’in *Maddi Uygurluk* adlı eseri önemli kaynaklardan biridir. Onun maddi yaşam dediği şey, en temel ekonomik faaliyet ağlarına atıfta bulunmaktadır. Çoğul medeniyetler, toplumlara ve onların ekonomilerine farklı kalıplar dayatan büyük ölçekli oluşumlar olarak tanımlanır. Braudel, medeniyetlerin iki yönünü -dinin merkeziliğini ve jeo-ekonomik ve jeopolitik alt yapıları- vurgulamaktadır.⁸

Bu çalışmanın amacı “Batı Medeniyeti” kavramının iktisadi yapısı bağlamında maddi yönü ve dini gelişmeler perspektifinde manevi sınırlarını tespit etmeye çalışmak, Batı ile ilişkilendirilen medeniyet anlayışını ve Batı medeniyeti kavramının nasıl inşa edildiğini ortaya koymak ve dünya genelindeki kültürel faaliyetlerine yönelik bir değerlendirme sunmaktır. Tarihsel sürecinde “Batı” kelimesinin ilk siyasi kullanımına nerede rastlandığı nasıl ve neden kullanıldığı benzeri özellikle Hristiyanlık inanç sisteminin siyasi yaşama etkisini gösteren bilgiler çerçevesinden de yapılan araştırmamız, uluslararası ilişkiler sisteminin başat aktörü olan Batı medeniyeti ideolojisinin dünya genelinde bugünkü yerini, yaygınlığını, sürdürülebilirliğini, sınırlarını kavramamıza ve kurgudan öteye geçmeyen değişim ve dönüşümler geçiren Batı medeniyeti kavramının günümüzdeki yeni yüzünü anlamamıza ve görmemize yardımcı olacaktır.

1. Batı Medeniyetinin Maddi Boyutu

“Batı” kavramının siyasi arenada tarih sahnesine çıkışının kökleri 16. yüzyıla, Hristiyanlığın, Protestan Reformu ve Osmanlı İmparatorluğu’nun genişlemesinden kaynaklanan iki büyük krizle karşı karşıya kaldığı döneme dayanmaktadır. Batı medeniyeti kavramı tarihsel olarak askeri ve ideolojik savaş bağlamında algılanan rakiplere atıfta bulunularak bir politik gerçekliğin yansıması olarak oluşmuştur. “Batı” kelimesinin ilk siyasi kullanımına İtal-

⁶ Chris GoGwilt, “True West: The Changing Idea of the West from the 1880s to the 1920s”, *Enduring Western Civilisation: The Construction of the Concept of Western Civilization and “Its Others”*, ed. Silvia Federici, Praeger, London 1995, s. 43.

⁷ Arnold Tonybee, *Tarihçi Açısından Din*, çev. İbrahim Canan, Ufuk Kitapları, İstanbul 2008, s. 249, 254, 282.

⁸ Arnason Johann P., *Making Contact and Mapping the Terrain*, ed. Johann P. Arnason and Hann Chris, *Anthropology and Civilizational Analysis: Eurasian Explorations*, Suny Press, Albany 2018 s. XV.

yan şair Torquato Tasso'nun 1581 yılında yayınladığı “*Jerusalem Delivered*” adlı epik şiirinin Edward Fairfax'in tarafından yapılan İngilizce tercümesinde rastlanmıştır. Eserin içeriği, Türk donanmasına karşı 1571’de İnebahtı Deniz Muharebesi’nde Phillip II, Papa ve Venedik Dükü’nün oluşturduğu “*Osmanlı Karşısı Birliği*”nin alegorik bir kutlamasıdır. Hristiyan âlemini ifade etmek için “*Batı*”, “*Avrupa*” ve “*Garp*” tarihte bir süre birbirinin yerine kullanılmıştır.⁹

On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda “*Batı*”, doğu kilisesini batı kilisesinden, doğu imparatorluğunu batı imparatorluğundan ayıran coğrafi bir işleve sahip olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda Hindistan, Çin ve Orta Doğu’ya yapılan sömürgeciliğin ardından “*Batı*”, Avrupa’nın emperyalist projesinin göstergesi olarak daha belirgin bir siyasi rol üstlenmiştir. “*Yeni Dünya*” olarak anılan “*Batı*” kavramı aydınlanma filozofları tarafından üretilen “*özel mülkiyet, aile ve parasal ilişkilerin gelişimine katkı veren kurumlar*” ile özdeşleştirilen “*medeniyet*” kavramıyla birleşmeye başlamıştır.¹⁰

“*Medeniyet*” (civilisation) sözcüğü 15. yüzyıldan beri kullanılmakta olan medeni “*civilise*” ve medenileştirmek “*civiliser*” kelimelerinde hareketle ortaya çıkmış ve 18. yüzyılda Fransız dilinde yeni bir anlam kazanmıştır.¹¹ Medeni yaşam tarzına geçiş anlamındaki bu yeni ifade ilk kez Fransız Devrimi öncü liderlerinden ünlü Mirabeau’nün babası olan ekonomist Marquis de Mirabeau tarafından kullanılmıştır. 1757 yılında yayınladığı “*Nüfus Üzerine İnceleme*” (*Traité de la nüfusu ou L’Ami des Hommes*) adlı eserinde¹² yasaların yerini alacak şekilde davranışların ölçülü olması, adaba uygun bir şekilde nezaket ve bilginin neşretmesi olarak kullanılmıştır. Daha sonra Fransız tarihçisi François Guizot, “*Avrupa’nın Genel Medeniyet Tarihi*” (*Histoire générale de la civilisation en Europe*) adlı eserinde “*medeniyet*”i, gelişme ve ilerleme fikrini içeren bir olgu olarak kaleme almıştır. Fransa’dan yola çıkan medeniyet kelimesi Avrupa’da yayılmaya başlamıştır.¹³

“*Medeniyet*”in Avrupa’daki yolculuğuna aynı anlamı içeren “*kültür*” kelimesi de eşlik etmiştir. Fransa, İngiltere ve ABD’nin aksine medeniyet, Polonya, Rusya ve Almanya’da kültürel bir varlık olarak anlaşılmıştır. Örneğin Hegel, 1830 yıllarında Berlin Üniversitesi’nde bu iki kelimeyi kullanırken aralarında anlam farklılığı gözetmemiştir.¹⁴ Ancak 1850’lerde Almanya’da maddi unsurları ihtiva eden medeniyet ile ahlaki ve manevi değerleri kapsayan kültür arasında bir ayırım yapılmıştır. Asaletin göstergesi olarak algılanan kültür, medeniyet kavramından daha üstün olarak görülmüştür.¹⁵

⁹ Silvia Federici, *The God That Never Failed: The Origins and Crises of Western Civilization*, s. 65.

¹⁰ Federici, *a.g.e.*, s. 66.

¹¹ Fernand Braudel, *Medeniyetlerin Grameri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 2017, s. 32.

¹² Pim Den Boer, *Europe to 1914: The Making of an Idea*, Ed. Kevin Wilson - Jan van der Dussen, The History of The Idea of Europe, Routledge, London 2005, s. 44.

¹³ Alain Pons, *Civilization*, ed. Barbara Cassin, Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon, Princeton University Press, New Jersey 2014, s. 140.

¹⁴ Braudel, *Medeniyetlerin Grameri*, s. 34.

¹⁵ Jan Berting, *Europe: A Heritage, a Challenge, a Promise*, Eburon Delft, The Netherlands 2006, s. 19.

Batılı pek çok aydın, medeniyetin üstünlüğünü sosyal evrim sürecinin bir sonucu olduğuna inanmışlardır. On dokuzuncu yüzyılın karmaşık sanayi toplumları sıradan toplumlara nazaran sürekli değişim ve gelişim göstermiştir. Herbert Spencer (1830-1903) ve Lewis Henry Morgan gibi sosyal evrimciler hem insanlığın hem de doğal dünyanın aynı değişmez evrim yasalarıyla yönetildiklerini iddia etmişlerdir. Onlar insanlığın gelişimini, ilerlemeci yani küresel ölçekte büyüyen ve gelişen istikrarlı bir süreç olarak tanımlamaktadırlar.¹⁶ Bu anlayışa göre medeniyet hem gelişmiş bir kültürü hem de insan evriminin zirvesinde yer alan en yüksek medeniyeti ifade etmektedir.

Lewis Henry Morgan 19. yüzyılın ikinci yarısında kaleme aldığı “*Antik Toplum (Ancient Society)*” adlı eserinde, insani gelişmenin yabaniyet, barbarlık ve medeniyet olmak üzere üç aşamadan geçmek zorunda olduğunu ifade etmiştir.¹⁷ Çanak çömleğin icadı yabaniyetten barbarlığa, yazının icadı ise medeniyete geçişin işaretidir. İlerleme -bir aşamadan diğerine geçiş- ayrıştırılamayan yaşam şekilleri ve sosyal kurumları dönüştüren teknolojik yeniliklerin sonucudur. Her ne kadar ilerlemeci anlayış Morgan için kaçınılmaz görünse de, medeniyetin yükselişi, kar amacı gütmeyen ve özel mülkiyeti önemsemeyen geçmiş ve bugünkü insanların değerlerini yok etmektedir.¹⁸ Morgan’dan daha önce 14. yüzyılda İbni Haldun, medeniyet kavramını büyük şehirlerde yaşamak olarak ele almıştır. İbni Haldun, Umran ilmini de anlattığı “*Mukaddime*” eserinde tarih, siyaset, toplum, iktisat alanında görüşlerini bir bütün halinde tarih felsefecisi ve sosyolog gözüyle ortaya koymuştur.¹⁹ O’nun düşüncesinde umran/medeniyet hem bedevilik (göçebelik) hem de hadarilik (yerleşiklik) olmak üzere iki görünüm altında kendini gösterir. Dağlarda ve çöllerde göçebe yaşam şekli olarak tanımlanan bedevilik yeryüzünde ilk kendini gösteren uygarlıktır. Bu nedenle İbni Haldun tarihin de bir nevi Umran ilmi olduğunu ifade etmektedir. Yerleşiklik anlamına gelen hadarilik ise içinde hiyerarşi barındıran sitelerin, kentlerin ve köylerin uygarlığıdır. Yani umran sadece şehir yaşamını değil bedeviliği de kapsamaktadır.²⁰ Medeniyeti bir üçüncü aşama olarak gösteren Morgan’ın aksine İbni Haldun göçebe hayatı yaşayanların da bir medeniyete sahip olduğunu vurgulamıştır.

İngiliz sosyolog olan Herbert Spencer, evrimi her bireyin edindiği ve sonraya aktardığı değişikliklerin bir toplamı olarak görmüştür. Ona göre ilerleme bir gerekliliktir ve bütün yaradılışın altında yatan kanundur. Spencer’a göre medeniyet tabiatın bir parçasıdır yani bir embriyonun gelişimiyle ya da bir çiçeğin tomurcuklarının açılmasıyla bir bütündür. Bu durum onun nezdinde kötülüğün sonunda kaybolacağı ve insanın mükemmelleşeceğinin garantisidir. Spencer evrimin genelden özele doğru sürekli bir değişim olduğunu ifade

¹⁶ Thomas C. Patterson, *Inventing Western Civilization*, Monthly Review Press, New York 1997, s. 45.

¹⁷ Lewis H. Morgan, *Ancient Society*, Henry Holt and Company, New York 1877, s. 3.

¹⁸ Patterson, *Inventing Western Civilization*, s. 46.

¹⁹ Süleyman Dönmez, “İbn Haldun’un Tarih ve Umran Anlayışına Felsefi-Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2002, s. 136-137.

²⁰ İbni Haldun, *Mukaddime*, çev. Sevim Belli, Cilt: I, Onur Yayınları, Ankara 2014, s. 113-115.

etmiştir. Yani hayvanlar açısından geçerli olan her şeyin toplum içinde geçerli olduğuna inanmıştır. İlerleme ile birlikte seyreden uzmanlık diğer bir ifade ile büyük işbölümü ilkesi, medeniyeti harekete geçiren güç olmakla birlikte bütün insanlığın ulaştığı doruk noktasının bir tablosudur.²¹

Spencer ilkel ve medeni insan arasında keskin bir ayırım yapmıştır. İlkelin davranış, duygu ve tutumu medeni olana göre farklıdır. İlkel daha çok doğal dünyayı yansıtır. İlkeller merak, hayal gücü ve idrak kabiliyetinden yoksundur. Gelenekçi, anti sosyal ve dürtüleriyle hareket eğilimindedir. Bunun nedeni vahşi yaşam tarzları ve basit sinir sistemine sahip olmalarından kaynaklanır. Bunun aksine medeni insan, soyut düşünebilen, meraklı, sosyal değişime algısı açık varlıktır. Morgan gibi Spencer da medeniyetin yükselişini yani insanlığın evrimini, ilerlemeye yönelik bir eğilim olarak görmektedir. Bu eğilim bireyciliğin yükselişini, karşılıklı bağımlılığı ve artan iş bölümünü zorunlu kılmaktadır. Sanayiden güç alan bir toplumda uzmanlaşma ya da iş bölümü zenginlik ya da piyasaların hızla büyümesi anlamına geliyordu. Medeniyetin motoru olarak tabir edilen iş bölümü, doğanın da izlediği bir yoldu ve evrim ise yaşamın dinamik ekonomisiydi.²² Onlar sürecin insanların fiziksel ve zihinsel özelliklerine imkân sağlayan ya da kısıtlayan doğa ve sosyal bileşenler tarafından şekillendiğine inanmışlardır. Batılı sömürgeci ülkeler sanayisini insan mutluluğunun tekâmülü olarak değerlendirmişlerdir.²³ Ancak Malthusçu Nüfus İlkesi'ne göre aşılması güç bir engel söz konusudur. Her zaman doyurulması gereken insan sayısı ve buna karşın yetersiz gıda tedariki, varoluş için sancılı bir mücadeleyi kaçınılmaz kılmaktadır. Ona göre insanlığın tek umudu çiftlerin maddi güce erişinceye kadar çocuk sahibi olmaktan kaçınmalarıdır. Buna benzer bir "*ahlaki dizginleme*" tarihte hiç uygulanmamıştır.²⁴ Malthusçu ilke yoksulluğun kabahatini yoksulların omzuna yükleyen ve zenginleri kutsayan bir ilkeydi. Liberaller bu ilkeyi, sorumluluk duygusunu ve bireyin kendisini geliştirmesini teşvik etmesinden dolayı doğanın yararlı bir ilkesi olarak görmüşlerdir. İşçi sınıfına sempati duyanlar ise şeytan icadı olarak nitelendirmişlerdir. Spencer'e göre bu ilkenin haklılık payı vardır. Zira maddi durumları elverişli olmayan insanların fazla üremesi, sonrasında açlık, hastalık vb. sebeplerle kontrolsüz ölümleri soylarının tükenmesine neden olmaktadır. Hali vakti yerinde olanlar ise kendi kuşaklarının seçilmişleri olarak kendini koruma güçlerini sonraki nesillere aktarmaktadır. Böylece gereğinden fazla boğaz olmayacak, insanın ihtiyaçları kusursuz bir şekilde dengelemecek ve ilerleme sağlanacaktır.²⁵ 1890'ların yeni emperyalist ateşi sırasında yazılan "*Sosyal Evrim*", Spencer'ın varoluş mücadelesini toplum içindeki bireyler arası mücadeleden dünya tarihindeki biyopolitik varlıklar arasındaki mücadeleye aktarmaktadır.²⁶

²¹ Adrian Desmond - James Moore, *Charles Darwin*, çev. Ebru Kılıç, Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 474, 476.

²² Desmond - Moore, *a.g.e.*, s. 513.

²³ Patterson, *Inventing Western Civilization*, s. 47.

²⁴ Thomas R. Maltus, *Nüfus İlkesi*, çev. Çağla Taşkın, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 14.

²⁵ Desmond - Moore, *a.g.e.*, s. 477.

²⁶ GoGwilt, *True West: The Changing Idea of the West from the 1880s to the 1920s*, s. 52.

Fransız düşünörlere göre; “barbarlığın” karşıtı olarak kullanılan “medeni-
yet” toplumları değerdendirme konusunda bir standart belirlemektedir. Medeni-
yet ile büyükşehirlerdeki heterojen ve karmaşık yaşam şekli kastedilmektedir.
Entelektüel elit rekabetin hâkim olduğu bir medeniyet anlayışı sunmuşlardır.²⁷ Medeni toplum yerleşik, kentli ve okuryazar bir toplumdur. On dokuzuncu yüzyıl boyunca Avrupalılar entelektüel, siyasal ve diplomatik enerjilerinin büyük bir kısmını, medeni olmayan toplumların ideal medeniyet düzeyine erişmeleri ve kendi egemen oldukları uluslararası sistemin üyeleri olarak kabul edilmeleri için harcamışlardır. Tekil anlamda medeniyet düşüncesi diğer medeniyetlerin medeni olabilmesi için tek bir standardın olduğu varsayımdır.²⁸ Fransız tarihçi Fernand Braudel, her ne kadar Batı tarafından ihraç edilen endüstriyel uygarlığın dünyanın tümüne yayılma özelliğine sahip olsa da tek bir uygarlık evresine geçişin çok uzun bir zaman alacağını vurgulamaktadır.²⁹

Fernand Braudel’in ne kastettiğini anlayabilmek için Hristiyanlığın “Batı Medeniyeti”ndeki rolünü anlamak gerekmektedir. Batı medeniyeti iktisadi etkinliklere verdiği öncelikle evrenselleşmiştir. Fakat bu evrenselliğin sürdürülebilir kılınması ekonomistler, siyasetçiler ya da çok uluslu şirketlerden ziyade Hristiyan misyonerlerin faaliyetlerine bağlıdır. Zira evrensel bir medeniyetin ortaya çıkışı evrensel bir dil ve evrensel bir dinin ortaya çıkma eğilimi sonucunda oluşur.³⁰

Huntington’a göre yaşadığımız çağda ortaya çıkan pek çok meselenin kaynağı ne ekonomik ne de siyasal güç iradesine dayanmaktadır. Bu nedenle, yeni dönemdeki çatışmaların kültür ve medeniyetler arasında olacağını iddia etmektedir. Onun açıklamaları her ne kadar batı merkezli oryantalist bir bakış açısı olarak değerlendirilse de, Batı’nın kendi dışında kalan dünya değerlerini tehdit eden faaliyetleri ve yayılımı göz önüne alındığında pek de haksız olmadığı anlaşılmaktadır.

2. Batı Medeniyetinin Manevi Boyutu ve Küresel Yayılımı

Batı medeniyetinin kültürel yayılımı Misyonerlik faaliyetlerine dayanmaktadır. Latince “*Missio*” sözcüğünden türeyen misyon kelimesi “görev ve yetki”, misyoner ise “görevli olan kişi” anlamına gelmektedir. Misyonerlik, Hristiyan olmayan ülkelerde Hristiyan teolojisini yaymaya çalışan örgütlü bir oluşumdur.³¹ Misyon, Hristiyan teolojisinde doğrudan Tanrı’nın kendi doğasından kaynaklanan ilahi bir faaliyet olarak düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle Tanrı, misyonu başlatan ve sürdürülebilir kılan özne konumunda baş aktördür.³² Bu konuda Matta İncili’nde yer alan “*Gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeyi onlara öğretin.*” (Matta, 28:19-20) pasajı dayanak olarak

²⁷ Berting, *Europe: A Heritage, a Challenge, a Promise*, s. 17.

²⁸ Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, s. 47.

²⁹ Braudel, *Medeniyetlerin Grameri*, s. 37.

³⁰ Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, s. 76.

³¹ Abdurrahman Küçük - Günay Tümer - M. Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s. 516.

³² George V. Peters, *Missions in Biblical Perspective*, ed. Roy B. Zuck, Vital Mission Issues: Examining Challenges and Changes in World Evangelism, Wipf & Stock, Oregon 1998, s. 9.

gösterilir. Dini referans perspektifinde bir diğer ifade ise Markos İncili'nde yer almaktadır: "...Dünyanın her yanına gidin, Müjde'yi bütün yaratılışa duyurun."³³ Hristiyanlıkta Tanrı'nın bu sözlerini tebliğ eden ilk misyonerler İsa'nın havarileridir. Misyonerlere göre İsa'nın göğe yükselmeden önce havarilerine yaptığı konuşma Hristiyanlara yönelik "al, git, tanıklık yap, ilan et, talebeler edin, onları vaftiz et ve eğit" şeklindeki yedi temel emri içermektedir.³⁴ Bu da bize Batı'nın ilerlemeci iktisadi yapısının yanı sıra maneviyatını oluşturan değerlerin de yayılcı bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

Tarihsel süreç içinde Hristiyanlığın dünya genelinde misyon hareketleri 5 (beş) döneme ayrılır.³⁵ Havarilerin yoğun faaliyetleriyle başlayan ilk dönemde (0-400) Hristiyanlık özellikle ikinci yüzyılın sonlarına doğru Antakya, Şam ve Yunanistan üzerinden Anadolu'dan Roma'ya kadar geniş bir coğrafyaya uzanmıştır. Roma imparatorluğu sınırları içerisinde yayılan Hristiyanlık bu süreçte baskı ve sıkıntılar yaşamıştır.³⁶ Bu dönemde Roma İmparatorluğu'nun 313 yılında Milano Fermanı ile Hristiyanlığa getirdiği hoşgörü misyonerlik açısından bir dönüm noktası olmuştur.³⁷ Misyon faaliyetlerinin ikinci dönemi (400-800) Hristiyanlıktan yeni etkilenmemiş olan Batı Avrupa bölgelerini kapsamaktadır. Roma'ya tehdit olarak görülen ve barbarlar olarak adlandırılan küçük kabilelerden başlanarak sırasıyla Vizigotlar, Ostrogotlar ve Vandallar'ın Pagan inanç geleneklerinin üstesinden gelinmiştir. Bu dönemin sonunda Karolenj Hanedanlığı'nı imparatorluk seviyesine yükselten Şarلمان, II. Konstantin olarak adlandırılmaktadır. Papa'nın elinden taç giyen Şarلمان, Hristiyanlığın gelişimine katkı sağlamış ve kilisenin koruyuculuğunu üstlenmiştir.³⁸ Üçüncü dönemde (800-1200) Vikingler Hristiyanlığa kazandırılmışlardır. Bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri Papa III. Innocentius'un Avrupa'daki teokratik iktidarların güçlenmesiyle birlikte misyonerlik faaliyetlerini kolayca yürütmek açısından misyon bölgelerinde yöre halklarının kültürleriyle rahatlıkla kaynaşabilen müttefik manastır yaşamları oluşturmasıdır.³⁹ Dördüncü dönemde (1200-1600) Avrupa ilk kez Hristiyanlık inancı etrafında birleşerek Doğu'ya Haçlı seferleri düzenlenmiştir. Bu dönemin sonu Katoliklikten Protestanlığa geçiş sürecini kapsamaktadır. Bir taraftan Katolikler diğer yandan Protestanlar, Orta ve Güney Amerika'yı hızla sömürgeleştirerek Hristiyanlaştırma faaliyetlerinde bulunmuşlardır.⁴⁰ Dünyanın sonu olarak adlandırılan beşinci dönem (1600-2000) ise Batı medeniyetinin ayak basmadığı coğrafyalara ulaş-

³³ Markos 16:15; 13:10.

³⁴ Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İstanbul 2005, s. 193.

³⁵ Ralph D. Winter, *The Kingdom Strikes Back: The Ten Epochs of Redemptive History*, ed. Jonathan Lewis, World Mission: The Biblical, Second Edition, William Carey Library, California 1994, s. 7.

³⁶ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 41, Sayı: 1, Ankara 2000, s. 311.

³⁷ Winter, *a.g.e.*, s. 8.

³⁸ Winter, *a.g.e.*, s. 11-15.

³⁹ Winter, *a.g.e.*, s. 17.

⁴⁰ Winter, *a.g.e.*, s. 18-20.

mak olmuştur. Katolik misyonerliğinden ziyade üçüncü dünya ülkelerinde mantar gibi çoğalan Protestan misyonerliğinin girişimi neticesinde yeni ulusların üniversiteleri, hastaneleri ve siyasi temelleri oluşturulmuştur. Örneğin, Çin'in Sun Yat Sen ve Chiang Kai-Shek gibi iki büyük modern lideri Hristiyandır. Ayrıca bu dönemin sonunda tüm Batı dünyasının seküler ve ulusalcı bakış açısının yani mevcut politik şeklinin radikal olarak değişmesi beklenmektedir.⁴¹ Hristiyanlığın tarihsel süreç içinde gelişimi dikkate alındığında Arnold Toynbee'nin "tarihe neden devletlerden değil de medeniyetlerden bakılması gerektiği" savı anlaşılmaktadır. O'na göre devletlerin vatandaşları olmaktan ziyade mensup olunan medeniyet daha önemlidir. Zira devletler medeniyetin bağrında yetişen gelip geçici siyasal fenomenlerdir. Toynbee, "Venedik Cumhuriyeti ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tarih sayfalarında kalması sonrasında Batı Medeniyeti nasıl ayakta kaldıysa, İngiltere ve ABD'nin yok olmasından sonra da varlığını devam ettirebileceğini" ifade etmektedir.⁴²

Hristiyanlığın 2000 yıllık tarihsel sürecinde coğrafi profili hayli değişmiştir. İlk bin yılda Doğu Akdeniz'de olan ağırlık merkezi Ortaçağ'da batıya ve kuzeye kaymıştır. 19. yüzyılın sonuna kadar Hristiyanlığın ağırlık merkezi Avrupa, Kuzey Amerika ve Rusya olmak üzere batıda ve kuzeyde kalmaya devam etmiştir. Ancak 20. yüzyıl boyunca Latin Amerika, Afrika ve Asya'nın bazı bölgelerinde yapılan misyonerlik faaliyetleri neticesinde Hristiyanlık güneyde yükselişe geçerken batıda kısmi düşüşe uğramıştır.⁴³ Örneğin bu yüzyılın sonunda İngiltere Birleşik Krallık coğrafyasında bir milyon Anglikan Pazar ayınlarına katılırken, Nijerya'da 17 milyon Anglikan katılmaktadır.⁴⁴ Bugün Hristiyanlığın istatistik merkezi Batı Afrika ülkesi olan Mali devletinin Timbuktu şehrinde yer almaktadır. Bunun anlamı reformasyondan beri ilk kez Hristiyanların çoğunluğunun Batı dünyası dışında bulunmasıdır.⁴⁵

19. yüzyılda pozitif bilimin gelişmesi, modern laik devletin ortaya çıkışı, toplumda maddi değerlerin öne çıkarılması Batıda Hristiyanlığın zayıflamasına neden olmuştur. Ancak Hristiyan alimlerin inançlarını savunmaya devam etmeleri mutlak çöküşü engellemiş, kilisenin yeniden canlanmasıyla dengelenmiştir. Evrim teorisinin tartışma oluşturan bir olgu haline geldiği bu yüzyılda protestan kiliseleri gelişmeye devam etmiş, 20. yüzyılın sonunda dünya genelinde misyonerlik faaliyetleri benzersiz bir şekilde ilerleme kaydetmiştir.⁴⁶ Özellikle hızlı toplumsal değişim, siyasi kargaşa ve ekonomik sıkıntılar döneminde KİLİSE, insanlar için bir umut kapısı olmuştur. Örneğin 1960'lardaki sosyal karmaşa ve sonraki on yılda Vietnam yenilgisi, petrol krizi gibi ekonomik ve politik sıkıntıların artması 1980'lerde Amerika'da muhafazakâr Protestanların sayısını

⁴¹ Winter, *a.g.e.*, s. 22-23.

⁴² Arnold Toynbee, *Medeniyetlerin Karşılaşması*, der. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 439.

⁴³ Linda Woodhead, *Hristiyanlık*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, s. 159.

⁴⁴ Timothy C. Tennent, *Theology in the Context of World Christianity*, Michigan, Zondervan 2007, s. 7.

⁴⁵ Tennent, *a.g.e.*, s. 8.

⁴⁶ Peter Pikkert, *Hristiyan Batı Efsanesi: Batı'da Din Bilim ve Felsefe Tartışmaları*, çev. Zeynep Ovaloğlu, GDK, İstanbul 2011, s. 276-277.

yükseltmiştir. Televizyon kiliselerinin ve tele-evanjelistlerin bu dönemde ortaya çıkması bu yükselişin bir tezahürüdür. Milyonlarca izleyici kitlesine ulaşmayı başaran bu televizyon misyonerlerinin vaazları ideal toplumla dünyevi toplum arasında ayırım yapmalarıyla şekillenmiş ve temsil ettikleri toplulukları ahlak dışı toplumlardan ayırmışlardır. Güvenli topluma olan ortak ihtiyaç onların varlığını ve itibarını toplum nezdinde pekiştirmiştir. 2005'ten sonra yaklaşık 4000 Hristiyan radyosu ve TV istasyonu 2,4 milyar insana ulaşmıştır.⁴⁷

Hristiyanlığın yeniden güçlenerek canlanmasına katkı sağlayan olaylardan bir diğeri ise, New York'ta yaşanan 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve sonrasında dünya genelinde yaşanan ekonomik sıkıntılar olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonucunda dini içerikli müzik satışlarının %18 artması ve genel müzik satışlarının %9 oranında düşmesi toplumun güvenlik duygularının tehdit altına girdiğinde dine olan ihtiyaçlarının arttığı gerçeğini gösteren bir örnektir. Bu yıldan itibaren Protestan Hristiyanlık en hızlı büyüyen dini akımlardan biri haline gelmiştir.⁴⁸

Hristiyanlık Nijerya, Çad, Sudan, Hindistan, Güney Kore, Singapur, Hong Kong ve Çin gibi ülkelerde bugün hızla büyümektedir. Asıl çarpıcı olan gerçek ise Anglosakson olmayan bir misyoner kuşağı yetişmektedir.⁴⁹ Örneğin Nijeryalı Anglikanlar Türkiye'nin her yerinde (ör: İstanbul, Ankara, Antalya, Hatay, Mersin, Isparta, Burdur, Adana) kiliseler inşa etmektedir. Özellikle Türkiye'ye gelen İranlı sığınmacıları devşirmektedirler.⁵⁰ Bu kuşak sadece gelişmekte olan ülkelere değil aynı zamanda manevi değerleriyle şekillendiği Avrupa ve Kuzey Amerika'nın laik bölgelerine de "karşıt-misyon" faaliyetleri (reverse mission) düzenlemektedirler.⁵¹ Öyle ki, güney yarım küredeki kiliselerin gelecekte Hristiyanlığın şekillenmesinde, hatta Batıdaki kiliselerin politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol üstleneceği anlaşılmaktadır. Batıda kiliselerde yükselen muhafazakârlık güneydeki pek çok kilisenin Batılı laik liberalizme karşı tutunduğu tavır sebebiyledir. Örneğin, Anglikan ve Katolik kiliselerinin eş cinselliğe olan karşıtlığı Afrikalı piskoposların muhalefeti nedeniyle daha da güçlenmektedir. Hristiyanlıktaki liberal kanat, bu ve benzeri güneyin modern batı kültürünün egemen değerlerine karşı muhafazakar muhalefetleri karşısında zayıflamaktadır.⁵²

Çinliler tarafından "ecnebi şeytan", Afrikalar tarafından "beyaz adamın dini" olarak bilinen Hristiyanlık, nasıl oldu da güney yarım kürede bu kadar yayılma imkânı yakaladı? Gerçekten de, 20. yüzyılın ilk yıllarında Hristiyan kiliselerin mensuplarının çoğunluğunu beyazlar ve batılılar oluşturmaktaydı. O yıllarda Avrupa'da 380 milyondan fazla Hristiyan bulunurken Afrika kıtasının tamamında 10 milyondan daha az Hristiyan nüfus bulunmaktaydı. Bu-

⁴⁷ Pikkert, *a.g.e.*, s. 284, 288.

⁴⁸ Pikkert, *a.g.e.*, s. 285.

⁴⁹ Pikkert, *a.g.e.*, s. 289.

⁵⁰ Şebnem Köşer Akçapar, "Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey", *The International Migration Review*, Vol. 40, (4) 2006, pp. 817-853.

⁵¹ Alex R. Mayfield, "Spiritual Exceptionalism? An Ethnographic Survey of Transnational Pentecostal Communities in Boston's Inner Core", *Missiology: An International Review*, Vol. 45 (3), 2017, 299-321.

⁵² Woodhead, *Hristiyanlık*, s. 160.

gün ise 367 milyondan fazla Hristiyan nüfusa sahip Afrika, dünya genelindeki Hristiyanlık nüfusunun 1/5 (beşte biri)'ne sahiptir.⁵³

Hristiyanlığın dünya geneline yayılmasının en önemli unsuru kendisini yeni kültürel ve coğrafi alanlara nakledebilme yeteneğidir. Misyonerlik anlayışında hedef coğrafya her zaman “öteki yerler ve öteki insanlar” olarak algılanmış ve ötekinin inşası kendisine can suyu olmuştur.⁵⁴ Sömürgecilik bağlamında 15. ve 18. yüzyıllar arasında yapılan ilk misyonerlik faaliyetleri dini açıdan ziyade siyasi ve ekonomik eksenli olmuştur. Hristiyanlık, emperyalist güçler tarafından alan açısı bir araç olarak kullanılmıştır. O dönemlerde Hristiyanlığı kabul etmek aynı zamanda batı egemenliğini de kabul etmek anlamına gelmiştir. Medeniyet, emperyalist güçlerin iradesini dayatmak ve yerel toplulukların ana ülkeye mal üretmek için medeni topluma tabi olmaları şeklinde anlaşılmıştır.⁵⁵ İlk Hristiyan yayılmacılığının kullandığı yöntemlerin sürdürülebilirliği kalmadığından 19. yüzyıldan sonra misyonerlik stratejisi “Medeniyetin Hristiyanlığı getirmesi gerekmez, ancak Hristiyanlık her zaman Medeniyeti getirir.” anlayışıyla değişmiştir. Bu anlayışla kültürel ve emperyalist engellerin ortadan kalktığı ruhsal, ekonomik ve toplumsal dönüşümü sağlayan “Krallık Modeli” benimsenmiştir. Bu modelin ilk aşaması “iman ikra-rı”na dayalıdır. Batı Hristiyanlığı'nda bugün katı kurallar dayatılmadan Tan-rıyla kişinin bireysel deneyimler yaşadığı mistik bir Hristiyanlık anlayışı söz konusudur. Yaşamın temel ölçüsü olan Kutsal Kitap, “Tanrı'nun onları sevdi-ği, onların da hem kendilerini hem de komşularını sevmesi gerektiği” mesajını vererek insanların birbirlerini gözetmesini sağlamaktadır. Böylece toplumsal dönüşüm için gerekli değerler sistemini oluşturmaktadır. Ekonomi ayağında ise, yabancı şirketlerin sürdürülebilir ticari faaliyetlere yatırım yapmasının sağlanmasıyla yerel istihdam yaratma ve sürdürülebilir refahlık teşvik edil-mektedir. Böylece yerel toplulukların kendi kontrolünde gelişen bir ekonomik model oluşturulmakta ve kurumsal gelişim sağlanmaktadır.⁵⁶

Rwanda, Burundi, Zambiya ve Uganda gibi ülkeler Krallık Modeli bağla-mında ruhsal, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerini sergilemeye başlamış-lardır. Yıllarca süren soykırım ve çatışmadan sonra Rwanda ve Burundi barışçıl uluslar olarak gelişmeye başlamışlardır. Her iki ülkede de, toplumsal ve ekonomik dönüşümleri sağlamaya çalışan ve küresel Hristiyan yayılımını teşvik eden Hristiyan devlet başkanları vardır.⁵⁷ En çarpıcı olanı ise Zambiya devlet başkanı Chiluba'nın 1991 yılında Zambiya'nın bir Hristiyan ulusu ol-duğunu deklare etmesidir.⁵⁸

Son yıllarda Hristiyanlığın hızlı yayılımını sağlayan Evanjelik Protestan-ların çoğunluğu Pentekostal gruplardan oluşmaktadır. Bu gruplar sayesinde

⁵³ Tennent, *a.g.e.*, s. 8.

⁵⁴ Tennent, *a.g.e.*, s. 2.

⁵⁵ Sas Conradie, “David Livingstone’s ‘Vision Revisited - Christianity, Commerce and Civilisation in the 21st Century”, *ERT*, 37:2, (2013), 118-130, s. 121.

⁵⁶ Conradie, “a.g.m.”, s. 125-126.

⁵⁷ Conradie, “a.g.m.”, s. 128-9.

⁵⁸ Chammah J. Kaunda, *The Nation That Fears God Prospers*, Fortress Press, Minneapolis 2018, s. 158.

de Hristiyanlık Asya'nın doğusu olmak üzere, Afrika, Latin Amerika, Güney Kore, Filipinler, Avrupa'nın bazı bölümleri ve komünist rejimin baskısına rağmen Çin toplulukları arasında geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.⁵⁹ Hareketin en önemli özelliği her kültürel bağlamda varlık göstermesidir. Öyle ki ulaştığı her coğrafyada sanki orada ortaya çıkmış yerli bir hareketmiş gibi benimsenmiştir. Bulunduğu ülkelerin yerel dinlerini ötekileştirmeden kültürel özelliklerini yakından tanımakta ve Hristiyanlığın mesajını bölgenin geleneksel değerler sistemine aşılamaaktadırlar. İlk etapta indirgemeci yaklaşımdan kaçınan bu hareket, sonraki süreçte yerel dini değerleri anlamsızlaştırmakta ve kendi kavram ve terimleriyle yeniden tanımlamaktadır. Bu dışardan değiştirmek yerine içerden dönüştürme stratejisi hareketin küresel bir vizyon geliştirmeye yönelik en önemli özelliğidir.⁶⁰

Hristiyanlığın mistik türü Pentekostalizm bünyesinde hem yerleşme hem de evrenselleşmeyi aynı anda içeren küreselleşme olgusuna sahiptir. Bir yandan ulusal bir kültürün rengini alarak yerleşmekte ve ayrışmakta öte yandan yerel toplulukların oluşturduğu bir küresel topluluk olarak yeniden biçimlenmekte ve evrenselleşmektedir. Diğer bir ifadeyle hem homojenleştirici hem de dönüştürücü bir güç olarak hareket eden Pentekostalizm, yerel çeşitliliğin oluşması ve iç heterojenliğin gelişmesini sağlamaktadır.⁶¹ Pentekostal grupların küreselleşmesinin temelinde yer alan transnasyonalizm (ulus ötesicilik) boyutu hareketin en temel misyon stratejilerinden biridir.⁶² Ulus ötesi karakteri sayesinde dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan aynı dinden ve aynı ulustan insanları birbirine bağlamakta, kültürel, coğrafi ve politik sınırların ötesinde sosyal alanlar inşa etmektedir. Kasıtlı olarak ya da doğası gereği kendisini ulus devlet bağlamının ötesinde küresel bir alan içinde inşa eden bu sosyal ağlar kısmen devletlerin denetiminden uzak ilişkilerdir. Öyle ki transnasyonalizm, ulus devletlerin milliyetçi kimliğini ve ideolojik bağlamlarını zayıflatmasıyla önem kazanmaktadır. Küresel medya sistemlerinin büyümesi ve giderek daha entegre bir küresel pazarın oluşmasıyla yakından bağlantılı olan ulus ötesi akışın büyümesi ulus devlet içinde demokratik güç ve hesap verebilirlik krizine neden olmakla birlikte ulus devletin üniter yapısına zarar vermektedir. Bu durum aynı zamanda milliyetçi biçimlerde etnik tikelciliğin ve dini köktenciliğin yeniden ortaya çıkması da dahil olmak üzere "kimlik politikalarının" gelişimiyle dini kimliğin önem kazanmasını sağlamaktadır.⁶³ Dinlerin küreselleşmesinin en önemli etkisi olarak yurtsuzlaşma ya da

⁵⁹ Peter L. Berger, "Sekülerizmin Gerilemesi", ed. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, Ankara 1995, s. 386.

⁶⁰ Özlem Topcan, *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyon Faaliyetleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, s. 137.

⁶¹ Matthias Deininger, *Global Pentecostalism: An Inquiry into the Cultural Dimensions of Globalisation*, Anchor Academic Publishing, Hamburg 2013, s. 68.

⁶² Gary D. Bouma, *Globalisation and Localisation: Pentecostals and Anglicans in Australia and the United States*, ed. C. Cusack and P. Oldmeadow, *The End of Religions? Religion in an Age of Globalisation*, Department of Studies in Religion, University of Sydney, 2001, s. 90.

⁶³ Ruth Marshall-Fratani, "Mediating The Global and Local in Nigerian Pentecostal", *Journal of Religion in Africa*, (28) 3, Koninklijke Brill NV, Leiden 1998, s. 278.

alansızlaşma olarak adlandırılan de-territorialization kavramı dikkat çekmektedir. Yurtsuzlaşma-alansızlaşma, coğrafi, kültürel ve dini değerlerin kendi alanından çıkıp evrenselleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Tarih boyunca kültürel sistemler bölgesel olarak gömülü yani yerleşik olmuştur. Avrupa modernliğinin ve küresel sömürge genişlemesiyle birlikte dünya belirli bir alan-sallaşma (territorialization) sürecine girmiştir. Ulusal sınırları ve alanları aşan küresel piyasalar, küresel medya ve bilgi sistemleri, küresel alt kültürler ve kimlikler, küresel sivil toplum hareketleri ve örgütleri çoğalmaktadır. Küreselleşme, eski uygarlıkların ve dünya dinlerinin önemli kültürel sistemler ve topluluklar olarak rekabet halinde geri dönmesini sağlamıştır. Bu yeni ulus ötesi kabul edilen toplulukların dayanağı vurgulandığı gibi eski medeniyetler ve dünya dinleridir.⁶⁴

Pentekostal cemaat ve üyeleri arasındaki ulus ötesi sosyal bağlar özellikle telefonlar, konferanslar, internet siteleri, dua ağları, teolojik eğitim ve araştırma çalışmaları, uluslararası yayınlar, müzik, televizyon, video, seyahat ve göç yoluyla gerçekleşmektedir. Kullanılan araçlar sayesinde bağlantılar arası akış, haber alma ve iletişim karşılıklı çift yönlüdür. Bu ulus ötesi ilişkiler ve uygulamalar Pentekostalizmi küresel platforma taşımaktadır. En önemli ulus ötesi Pentekostal dinamikler arasında uluslararası yönetim kuruluşlarının faaliyetleri, özel etkinlik ve konferans bağlantıları ve mezhepsel ilişkiler ağı yer almaktadır. Ulus ötesi yönetim kuruluşları, pastoral araştırmalar, teoloji eğitimi, dua ve ibadet gibi faaliyetleri icra ederler.⁶⁵ Örneğin Kanada'da en büyük evanjelik Pentekostal grup olan Kanada Pentecostal Meclisleri, Çin ve Asya gibi dünyanın farklı bölgelerinden gelen Pentekostal göçmenlerin dini taleplerini karşılamaya çalışmakta, onlara tayin edilecek papazlara teolojik eğitimin yanı sıra hukuk ve insan hakları konularında da eğitim sunmaktadır. Pentekostalizm kültürel kimliğin oluşumu ve sürdürülebilirliği için de özel etkinlik ve konferanslar düzenlemektedir. Özel etkinlik ve konferans bağlantıları ise iki farklı şekilde gerçekleşir. İlki dünyanın her tarafından iştirak edecek Pentekostal cemaatlerin katıldığı küresel etkinlikler ve konferanslardır. Örneğin, 1998 yılında Kore'de gerçekleştirilen Pentekostal Dünya Konferansı'na dünyanın dört bir yanından Pentekostal cemaatler katılım sağlamıştır. İkincisi ise yerel unsurlarını içinde barındıran Pentekostal cemaatleri birbirine bağlayan küresel köken irtibatlarıdır. Örneğin, Kanada'daki İspanyol cemaatleri her yıl sahip oldukları kültürel zenginliklerini ve farklılıklarını kutlayarak köken ülkeleriyle olan bağlarını tazelemektedirler.⁶⁶

Ev sahibi ve köken ülkeler arasındaki ulus ötesi sosyal bağlar sadece Protestan Hristiyanlığın evanjelik kanadı içinde ortaya çıkan Pentekostallara özgü bir olgu değildir. Küresel faaliyetler dinleri ulus ötesi dinler olarak kamusal roller

⁶⁴ Weishan Huang, *The Discourse and Practice of a Buddhist Cosmopolitanism*, eds. Maria Rovisco and Sebastian Kim, *Cosmopolitanism, Religion and Public Sphere*, London and New York, Routledge 2019, s. 16.

⁶⁵ Michael Wilkinson, "The Globalisation of Pentecostalism: The Role of Asian Immigrant Pentecostals in Canada", *Asian Journal of Pentecostal Studies*, 3 (2), 2000, s. 222.

⁶⁶ Wilkinson, "a.g.m.", s. 223.

üstlenmeye yönelmiştir. Örneğin 1960'lardan sonra Katoliklik örneğinde görüldüğü üzere farklı milli kiliseler küreselleşmenin sağladığı imkânlar dâhilinde kendi toplumlarına kamusal katılımlar sağlamaya başlamıştır. Katolik dünyasında fark edilen bu durum Roma Kilisesi'nin II. Vatikan konsülünü gerçekleştirmesine ivme kazandırmış ve küresel düşünmesini sağlamıştır. II. Vatikan Konsülü evrensel Katolik mesajını yerel dillere tercüme etmeye sevk etmiş, kiliselerin yerelleşme süreçlerini güçlendirmiştir. Bu durum aynı zamanda olumsuz ve birleştirici bir Amerikan sivil dininden yeni türde bir eleştirel, küresel eksenli kamusal Katolikliğe ve küresel kimlik dönüşümüne neden olmuştur.⁶⁷

Genel olarak küreselleşme süreci dini cemaatlerin devletten topluma kaymasına neden olmakla birlikte demokratikleşme süreçlerinde yer almasını sağlamaktadır. Yerel kiliseler, kendilerini ulus-devletin birleştirici unsuru olarak görmeyi bırakmakta ve hatta ulus devleti ve sosyal düzeni kutsal bir biçimde karşılıklarına almaya izin veren yeni bir ulus ötesi, küresel kimlik kazanmaktadır.⁶⁸ Küreselleşme kuramcısı Roland Robertson, küresel sistemin ortaya çıkış sürecinde insanlığın karşısında bireyin kişisel kimliğinin çözüldüğü, küresel insanlık karşısında ulus mensubiyetinin önemini yitirdiğini ve küresel sistem karşısında milletlerin izafelediğini savunmaktadır. Bir yanda ilahiyat ve dinin siyasallaşması, öte yanda siyasetin dinleşmesi bu birleşmenin temel özellikleridir. Küreselleşme sürecinin kendisi dini soruları özellikle eskatolojik senaryoları küresel gündeme taşımakta ve küresel bir misyonun oluşturulmasını sağlamaktadır.⁶⁹ Kökten dinciliğin iç toplumsal gelişimi, sosyal bütünlük için algılanan ihtiyaca dayandırılır. Son zamanlarda kendi toplumlarının sosyo-kültürel kimliklerini yorumlama ve kontrol etme iddialarını ortaya koyan Protestan köktencilerinin küresel meselelere müdahil oldukları görülmektedir. Köktencilerin, evanjelik misyonerlik faaliyetlerinin küresel boyutu ve bin yıl öncesi kıyamet senaryoları olmak üzere iki küresel algısı bulunmaktadır.⁷⁰

Kutsal Kitaba dayalı sıkı bir ahlak anlayışını benimseyen Protestan köktencilerinin siyasi projesi 20. yüzyılın ilk yıllarında Nelson Darby'nin "Premilennial Dispensational" anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayışa göre kargaşa ve felaketlerin yaşandığı insanlık tarihi 7 (yedi) döneme ayrılmıştır: 1) Masumiyet dönemi; Düşüşle, 2) Bilinç Dönemi; Tufanla; 3) Nuh'un yasasını kapsayan yönetim dönemi; Babil, 4) Ahid dönemi; Mısır'da esaretle, 5) Yasa dönemi; İsa'nın reddedilmesi, 6) Lütuf dönemi; İçinde bulunduğumuz dönemin düzensizlik ve kargaşa ile sonuçlanması, 7) Barış dönemi ise İsa'nın döneceği ve bin yıllık krallığını kuracağı dönemdir.

Küresel evanjelik faaliyetlere hız kazandıran teolojik ve ideolojik etkilere sahip Hristiyan eskatolojisi eksenli etrafında toplumlar Hristiyanlaştırılacak

⁶⁷ Jose Casanova, *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, çev. Mehmet Murat Şahin, Kültür Yayınları, Sakarya 2014, s. 292.

⁶⁸ Casanova, *a.g.e.*, s. 293.

⁶⁹ Roland Robertson - Joann Chirico, "Humanity, Globalization and Worldwide Religious Resurgence: A Theoretical Explanations", *Sociological Analysis*, Vol. 46 (3), 1985, pp. 219-242, s. 239.

⁷⁰ Casanova, *a.g.e.*, s. 293.

ve Tanrı Krallığı kurulacaktır.⁷¹ Protestan köktencilüğünün Yeni Hristiyan sağ içerisinde örgütlenmesi ve siyasi seferberliği, Amerika'nın hem kamusal alanında hem de dış politikasında etkisini göstermektedir. 1980'lerden itibaren evanjelikler, Birleşmiş Milletlerin sosyal politikalarında daha aktif ve etkili rol oynamaya başlamışlardır. Özellikle 21. yüzyılın ilk yıllarında Amerika'nın dış politikasına yoğunlaşmış, George W. Bush yönetiminin dış politikasına dini bir vizyon getirmişlerdir.⁷² Bush yönetiminin ilk yıllarına denk gelen 11 Eylül 2001 saldırıları neticesinde dünyayı kurtarmak ve bu saldırılara karşılık vermek ABD'nin tarihi bir sorumluluğu haline gelmiştir. Düşmanlara ve kötülüğe karşı savaşa çağrıda bulunan Bush yönetimi İran, Irak ve Kuzey Kore'yi şer ekseninin birer parçası ilan etmiştir. Bush'un dini retoriği, kaynağını Protestan köktencilüğünde bulan ABD'nin dünya siyasetinde ve tarihinde Tanrı tarafından verilmiş ilahi bir misyonu gerçekleştirdiği fikrine dayanmaktadır.⁷³

Protestan evanjelikler dünyayı "batan bir gemi" olarak görmekte ve Hristiyanlığı yayma yoluyla mümkün olduğu kadar insanı kurtarma sorumluluğunu kendilerinde hissetmektedir. Bu bakış açısı tüm dünyada yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin itici gücü olmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası Evanjelikler, küresel misyon projelerini tartışmak üzere 1989 yılında Manila'da düzenlenen İkinci Uluslararası Dünya Evanjelizasyon konferansında bir araya gelmişlerdir. 173 ülkenin katılım sağladığı konferansta milyarlarca yoksullaşmış ruhun Hinduizm, Budizm ve İslam tarafından esir edildiğini öne sürülerek temel insan hakları ve özgürlüklerin korunmasına dikkat çekilmiştir. Batı dünyasına nazaran daha hızlı Hristiyanlaşmanın yaşandığı Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki yeni kazanılmış ruhların sömürü, iç savaş, dini zulüm ve yoksulluğa maruz kalması Hristiyan dayanışma hareketi bağlamında ana akım medyanın temel gündemi olmuştur. Özgürleştirme misyonu, Protestan Evanjeliklerin örgütlü bir yapılanmayla dış politika uygulamalarının zeminini oluşturmuştur. Birleşik Devletler dünya sahnesinde demokrasi, insan hakları, ekonomik refah ve barış sağlayan aktör olmuştur.⁷⁴

Protestan Evanjeliklerin yoğun lobi faaliyetleri neticesinde dini özgürlük ilkesi, 1998'de düzenlenen Uluslararası Din Özgürlüğü Yasası "International Religious Freedom Act (IRFA)" ile bir dış politikaya dönüşmüştür. Böylece ABD hükümetinin din ve vicdan özgürlüğünün küresel düzeyde koruma tedbirleri Amerikan dış politikasının temel unsurlarından biri haline getirmiştir. IRFA'ya göre ABD, dini özgürlük ilkesini, uluslararası insan hakları olarak desteklemektedir. Zira kültürel siyasal sınırları aşan düşünce, vicdan ve dini özgürlükler meselesi çeşitli uluslararası sözleşmelerle evrensel haklar olarak kabul edilmiş ve batı medeniyetinin koruması altına alınmıştır. IRFA; Sudan,

⁷¹ Topcan, *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyon Faaliyetleri*, s. 28.

⁷² Mohd Afandi Salleh, *The Christian Right & US Foreign Policy in the 21st Century*, Airlangga University Press, Surabaya 2019, s. 4.

⁷³ Robert Leonhard, *Visions of Apocalyps: What Jews, Christians and Muslims Believe about the End Times and How Those Beliefs Affect Our World*, Strategic Assessments Project within the National Security Analysis Department of The Johns Hopkins University, Maryland 2010, s. 83.

⁷⁴ Salleh, *a.g.e.*, s. 195.

Çin, Hindistan, Irak, İran, Suudi Arabistan, Mısır ve Nijerya gibi ülkelerde dini özgürlük ihlallerini önlemek için ileriye yönelik koruma tedbirleri çerçevesinde dini özgürlüğün zorlamadan ziyade cazibe ve diyalog yoluyla değişim yaratmayı amaçlayan koordineli bir hükümet yaklaşımı gerektirdiğini ifade etmiştir. Zira kamu diplomasisi hem hükümet kısıtlamalarına karşı farkındalığı geliştirmek hem de dini özgürlük için sosyal koşulları desteklemek adına önemli bir rol oynamaktadır.⁷⁵

Son zamanlarda dünyanın dış politikasının giderek din tarafından şekillendiğini ifade eden uzmanlar, ABD diplomasisinin önümüzdeki yıllarda başarısının din kimliği tarafından tanımlanan topluluklarla iletişim ve kültürel etkileşim çalışmaları ile doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Dini özgürlüğü, kalkınma, barış ve demokrasi ile ilişkilendirmektedirler. Bu faaliyetler yurtdışında kültürel emperyalizm konusunda şüphe uyandırmakta ve anayasayı ihlal etmekte ya da sınırları aşabilmektedir.⁷⁶ Amerikalı ekonomist Theodore Roosevelt Malloch'un iddiasına göre ekonomik verimliliğin artması dini açıdan özgür toplumların teşvik ettiği girişimciliğe dayanmaktadır. Ekonomik ve dini özgürlük benzer sosyal karakterlere sahiptir. Dini faaliyetler için rekabet, ekonomik rekabet için sağlıklı koşullar yaratır.⁷⁷ Din sosyologları,⁷⁸ teşkilatlı inançların piyasanın belirli kesimlerinde uzmanlaştığını ve dinamik bir din pazarı oluşturduklarını ifade etmektedirler. Dini aktörler ve kurumlar yolsuzluk, terörle mücadele etmek, çatışmayı azaltmak, kadın haklarını geliştirmek, halk sağlığını geliştirmek ve ekonomik büyümenin nasıl yönlendirileceği kadar çeşitli konularda kamuoyunun görüşlerini şekillendirmektedirler. Bu aktörler aynı zamanda okul inşa etmek ya da sağlık hizmeti sunmaktan ziyade, zaman zaman, ne yazık ki, din kisvesi altında yıkımı teşvik etmektedirler. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde bazı Hristiyan ve Müslüman milis grupları arasında kanlı çatışmalara neden olmaktadır. Müslüman bir topluluk olan Rohingya da dâhil olmak üzere Burma'daki dini azınlıklar, dini özgürlüğü tehdit eden nefret söylemine ve tartışmalı mevzuatlara tabidirler. Orta Doğu ve Afrika'daki, IŞİD ve Boko Haram gibi terör örgütlerinin şiddet eylemleri dini tartışmaları meşrulaştırmaktadır. Dinin küresel tehdidinin görmezden gelinemeyeceği nedeniyle 2013 yılında, Obama yönetimi döneminde Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Din ve Küresel İlişkiler Ofisi kurulmuştur. Bu ofisin misyonu; dini dinamikler ve dini aktörlerle ilişki ağını genişletmek, dini politika konularında üst düzey tavsiye sağlamak, ABD elçilikleri ve konsolosluklarıyla birlikte çalışarak dini dinamikleri değerlendirmek ve onların hizmet bölgelerinde dini gruplarla etkin bir şekilde çalışmalarını sağlamak, ülkelerinde hem yerel hem de ulusal düzeyde etkili olan dini liderleriyle ve dini temelli kuruluşlarıyla bir araya gelmek ve onların düşüncelerini ve önerilerini dinledikten

⁷⁵ Theodore R. Malloch, *Free to Choose*, ed. Philip Seib, Religion And Public Diplomacy, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 182-184.

⁷⁶ Malloch, *a.g.e.*, s. 181.

⁷⁷ Malloch, *a.g.e.*, s. 187.

⁷⁸ Rodney Stark and William Bainbridge, *A Theory of Religion*, David Land, New York 1987, s. 108; ed. Philip Seib, *Religion And Public Diplomacy*, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 187.

sonra her iki tarafın yararına bir uzlaşa sağlamaktır. Din ve Küresel İlişkiler Ofisi'nin yürütmekte olduğu bu faaliyetler Birleşik Devletlerin dış politikası şekillenmesine katkı sağlamaktadır.⁷⁹

Hristiyanlık nüfuz ettiği coğrafyalarda büyük sosyo-politik bir güç olmaktadır. En dikkat çekici durum ise nüfuz ettiği ülkelerin yozlaşması ya da başarısızlığı kiliseye yüklenmemesidir. Örneğin Güney Kore %40 Hristiyan olmasıyla bilinir. Ancak bu ülkenin siyasal yozlaşması ve başarısızlıklarının nedeni kiliseden bağımsızdır. Bunun temel nedeni kilisenin devletle özdeşleşmemesidir. Öyle ki Amerika'nın kurucu babaları dinin toplum üzerindeki etkisini gördükleri için kilise ve devleti ayrı kurumsallaştırmış ve bu gerçeğin farkına önceden varmışlardır. Aslında kilisenin işlevsel olarak siyasi bir partiden farkı yoktur. Tek farkı fikirlerini ve öğretilerini yukardan aşağı değil, aşağıdan yukarı doğru aşlamayı amaçlamasıdır. Kilise, içinde bulunduğu topluma tehdit oluşturmadan bir etki sağlamaya çalışır. Bu faaliyet tarzının temelinde, Hristiyan olmayan toplumların siyasi statükosunda rejimi ele geçirene kadar tepki çekmeden sessizce çalışmak niyeti yatar.⁸⁰

Sonuç

Batı medeniyetinin bugün geldiği noktayı, yaygınlığını, sınırlarını, sürdürülebilirliğini anlamak için tarihsel süreç içerisinde “Batı”, “Medeniyet”, “Kültür” kavramları üzerinden gerçekleştirilen kurgusal değişim ve dönüşümlerin araştırılması önem arz etmektedir. “Batı Medeniyeti” kavramının iktisadi yapısı bağlamında maddi yönü ve dini gelişmeler perspektifinde manevi sınırlarını tespit etmeye çalışmak Batı medeniyeti kavramının günümüzdeki yeni yüzünü anlamamıza ve gelecekteki hedeflerini görmemize yardımcı olacaktır.

Bilindiği üzere insanoğlunun yaratılışından itibaren din tarihte stratejik ve belirleyici kritik bir role sahip olmuştur.⁸¹ Batı medeniyeti kavramının nasıl inşa edildiği, dünya genelindeki kültürel faaliyetleri, “Batı” kelimesinin ilk siyasi kullanımına nerede rastlandığı, nasıl ve neden kullanıldığı benzeri bilgiler içeren araştırmamız özellikle Hristiyanlık inanç sisteminin bu inşadaki rolü ve dünden bugüne ekonomi, siyaset ve uluslararası ilişkilere etkisi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Batı medeniyeti kavramı, 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Avrupa merkezli siyasi ve coğrafi bir işlevsel konuma sahiptir. Batı medeniyetinin temel dinamiklerini oluşturan sanayi devrimi ve gelişen bilim sayesinde bu dönemlerde Batılı olmak diğerlerine karşı açık bir üstünlük emaresi halini almıştır. İnsanlığın gelişiminin evrensel bir aşaması olarak kabul edilmiş normlar, organizmalar ve zihniyetler ile karakterize edilen ve düzenli gelişim aşamalarından geçen göreceli kültürel durumu ifade etmeye başlamıştır. Dolayısıyla “Batı Medeniyeti” kavramını kabul etmek aynı zamanda tarihi bir kurguyu kabul etmek anlamına gelmektedir.

⁷⁹ John Kerry, “Religion and Diplomacy: Toward a Better Understanding of Religion and Global Affairs”, *www.americamagazine.org*, America Press Inc. 2015, s. 14-15.

⁸⁰ Pikkert, “a.g.m.”, s. 299.

⁸¹ Nahide Bozkurt, *Tarih Felsefesi: Tarihin Doğası ve Belirleyicileri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2020, s. 95.

I. Dünya Savaşı sonrasında ise içeriği değişen bu kavram artık ABD'nin hedefleriyle özdeşleşmiş ve siyasi gerçekliğinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmıştır. Batı toplumunda aydınlanma dönemi sonrasında maddi değerlerin öne çıkarılması manevi dini değerlerin yani Hristiyanlığın zayıflamasına neden olmuştur. Ancak dünya savaşları ile birlikte 20. yüzyılın ortalarında yaşanan siyasi, ekonomik ve güvenlik sıkıntıları, Protestan Hristiyanlığın Batıda yeniden güçlenerek canlanmasını sağlamıştır.

Batı medeniyetinin bugün yegâne itici gücü konumuna geldiği düşünülen Hristiyanlık, dünya genelindeki farklı toplumlara katı kültürel ve inanç kodlarına karşı özgürlükçü, rahat bir yaşama davet eden çekici bir Batı kültürü ve medeniyeti şeklinde sunulmaktadır. Batılı medeniyet olarak bilinen ülkeler ekonomik, siyasi ve askeri açıdan güçsüz olan diğer ülkelere kendi değerlerini aşılama çalışmaktadır. Bu değerlerin inşası hedef toplumlarda her ne kadar insanların özgür iradeleri neticesinde gerçekleşiyor gibi görünse de, aslında bireylerin Hristiyanlaştırılmak suretiyle milli kimlikleri, kültürleri ve dilleriyle de asimilasyona tabi tutuldukları gözlenmektedir.

Hristiyanlığın sözde inançlarını destekleme ve ahlaki değerler oluşturma yönündeki mevzisi, aynı zamanda birleştirici ve tutarlı bir unsur olarak bu ülkelerin ekonomik ve siyasi sistemlerini desteklemektedir, çıkar ve menfaatlerini korumaktır. Zira Hristiyanlık nüfuz ettiği toplumlara hem manevi enerji sağlamak hem de telkin ettiği değerler bağlamında toplumsal faaliyetlerin istikametini belirlemektedir. Dolayısıyla Hristiyanlık, bir taşla iki kuş vurarak Batının hem ruhsal gayesine hem de maddi gayesine hizmet etmeye meyilli görünmektedir.

Sosyal yaşama nüfuz eden Hristiyanlık öğretileri bir yandan küresel ve yerel bağlamda kamusallaşırken öte yandan siyasal ve kültürel alanda din ve dünyevi konulara müdahil olması neticesinde siyasallaşmaktadır. Mesih'in ikinci gelişinden önce gelecek olan kıyametin işaretlerinden birisi, Tanrı'nın güçlerinin zaferiyle sonuçlanacak savaşta Şeytan'ın güçlerine başkanlık eden Deccal'in yükselişi ve yaratılışıdır. Bu kehaneti yaşadıkları dünyaya yansıtan birçok Amerikalı Hristiyan, kendi uluslarını dünyada ilahi bir görevi yerine getiriyor olarak görmektedir. Evanjelik misyonerlik faaliyetlerinin küresel kıyamet senaryoları Batı ulusunun düşmanlarını şeytanlaştırarak gelecekte yapılacak Haçlı seferlerini meşru kılmaya yönelik anlayışa sahiptirler. Kültürel değerleri değiştirilmek suretiyle öteki toplumların ortadan kalkması başarıldığında, küresel eskatolojik senaryo tamamlanmış olacaktır. Dolayısıyla Hristiyanlığın küreselleşme sürecinin masum bir kültürel yayılımdan ziyade yerel kültürlerin ortadan kalkmasını, tek-tipleşmiş bir evrensel kültür ve değerler silsilesinin oluşmasını hedeflediği düşünülmektedir.

Dini yayılımı neticesinde yükselişe geçen Batı medeniyetinin, iktisadi etkinliklerini desteklemek ve sürdürülebilir kılmak için kültürel çatışmaların hâkim olduğu "Batı" ve "Ötekiler" in karşı karşıya geleceği bir dünya inşasında, kültürel farklılaşmanın bir bölünme kaynağı olması kaçınılmaz gözükmektedir. Bu noktada asıl çelişki şudur ki; ABD bir taraftan dünyada tehlikeli

kültürel bloklar oluşmasına zemin hazırlarken diğer taraftan “modernleşme” kisvesi altında kendi kültürel değerlerini farklı toplumlara model olarak sunmayı başarmaktadır. Batı medeniyetinin başat aktörü konumundaki ABD, uluslararası alanda Hristiyan inancı eksenli bir siyasi politika izlemesine rağmen demokrasi, insan hakları, dini özgürlükler gibi temel insani değerleri öne çıkarttığı söylemleriyle din eksenli kültür ihracı gerçekleştirmektedir. Bu durumun gelecekte gelişme ve modernleşme yolundaki Ulus-Devlet formundaki ülkeleri -şayet kendi içerisinde medeniyet ve kültürel değerler inşasını tamamlayamadıkları takdirde- kültürel bir krizin eşğine getirmesi muhtemel gözükmektedir.

Kaynaklar

AKCAPAR, Şebnem Köşer: “Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey”, *The International Migration Review*, Vol. 40, (4), 2006.

BERGER, Peter L.: *Sekülerizmin Gerilemesi*, ed. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, Ankara 1995.

BERTING, Jan: *Europe: A Heritage, a Challenge, a Promise*, The Netherlands: Eburon Delft 2006.

BOER, Pim Den: *Europe to 1914: the making of an idea*, ed. Kevin Wilson, Jan van der Dussen, *The History of The Idea of Europe*, Routledge, London 2005.

BOUMA, Gary D.: *Globalisation and Localisation: Pentecostals and Anglicans in Australia and the United States*, ed. C. Cusack and P. Oldmeadow, *The End of Religions? Religion in an Age of Globalisation*, Department of Studies in Religion, University of Sydney, 2001.

BOZKURT, Nahide: *Tarih Felsefesi: Tarihin Doğası ve Belirleyicileri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2020.

BRAUDEL, Fernand: *Medeniyetlerin Grameri*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 2017.

CASANOVA, Jose: *Modern Dünyada Kamusal Dinler*, çev. Mehmet Murat Şahin, Kültür Yayınları, Sakarya 2014.

CONRADIE, Sas: “David Livingstone’s ‘Vision Revisited - Christianity, Commerce and Civilisation in the 21st Century”, *ERT*, 37:2, 2013.

DEININGER, Matthias: *Global Pentecostalism: An Inquiry into the Cultural Dimensions of Globalisation*, Anchor Academic Publishing, Hamburg 2013.

DESMOND, Adrian - MOORE, James: *Charles Darwin*, çev. Ebru Kılıç, Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

DÖNMEZ, Süleyman: “İbn Haldun’un Tarih ve Umran Anlayışına Felsefi-Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 2002.

EROĞLU, Ahmet Hikmet: “Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41 (1), 2000.

FEDERICI, Silvia: *Enduring Western Civilisation: The Construction of the Concept of Western Civilization and ‘Its Others’*, London, Praeger, 1995.

_____ : “The God That Never Failed: The Origins and Crises of Western Civilization”, *Enduring Western Civilisation: The Construction of the Concept of Western Civilization and “Its Others”*, London, Praeger, 1995.

FRATANI, Ruth Marshall: “Mediating The Global and Local in Nigerian Pentecostal”, *Journal of Religion in Africa*, (28) 3, Koninklijke Brill NV, Leiden 1998.

GOGWILT, Chris: “True West: The Changing Idea of the West from the 1880s to the 1920s”, ed. Silvia Federici, *Enduring Western Civilisation: The Construction of the Concept of Western Civilization and “Its Others”*, London, Praeger, 1995.

GÜNDÜZ, Şinasi: “Misyonerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İstanbul 2005.

HUANG, Weishan: *The Discourse and Practice of a Buddhist Cosmopolitanism*, ed. Maria Rovisco and Sebastian Kim, *Cosmopolitanism, Religion and Public Sphere*, London and New York, Routledge, 2019.

HUNTINGTON, Samuel P.: *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan, Y. Z. Cem Soydemir, Okyanus Yayınları, İstanbul 2015.

HALDUN, İbni: *Mukaddime*, Çev. Sevim Belli, Cilt: I, Onur Yayınları, Ankara 2014.

JOHANN, P. Arnason: “Making Contact and Mapping the Terrain”, ed. Johann P. Arnason and Hann Chris, *Anthropology and Civilizational Analysis: Eurasian Explorations*, Albany: Suny Press, 2018.

KAUNDA, Chammah J.: *The Nation That Fears God Prospers*, Minneapolis, Fortress Press, 2018.

KERRY, John: “Religion and Diplomacy: Toward a Better Understanding of Religion and Global Affairs”, *www.americamagazine.org*, America Press Inc. 2015.

KÜÇÜK, Abdurrahman - GÜNAY, Tümer - KÜÇÜK, M. Alparslan: *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.

LEONHARD, Robert: *Visions of Apocalyps: What Jews, Christians, and Muslims Believe about the End Times, and How Those Beliefs Affect Our World*, Strategic Assessments Project within the National Security Analysis Department of The Johns Hopkins University, Maryland 2010.

MALLOCH, Theodore R.: *Free to Choose*, ed. Philip Seib, *Religion And Public Diplomacy*, New York, Palgrave Macmillan, 2013.

MALTUS, Thomas R.: *Nüfus İlkesi*, çev. Çağla Taşkın, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2017.

MAYFIELD, Alex R.: “Spiritual exceptionalism? An ethnographic survey of transnational pentecostal communities in Boston’s inner core”, *Missiology: An International Review*, Vol. 45 (3), 2017.

MORGAN, Lewis H.: *Ancient Society*, Henry Holt and Company, New York 1877.

PATTERSON, Thomas C.: *Inventing Western Civilization*, Monthly Review Press, New York 1997.

PETERS, George V.: *Missions in Biblical Perspective*, ed. Roy B. Zuck, Vital Mission Issues: Examining Challenges and Changes in World Evangelism, Oregon: Wipf & Stock, 1998.

PIKKERT, Peter: *Hıristiyan Batı Efsanesi: Batı'da Din Bilim ve Felsefe Tartışmaları*, çev. Zeynep Ovalıoğlu, GDK, İstanbul 2011.

PONS, Alain: *Civilization*, ed. Barbara Cassin, Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon, Princeton University Press, New Jersey 2014.

ROBERTSON, Roland and CHIRICO, Joann: "Humanity, Globalization, and Worldwide Religious Resurgence: A Theoretical Explanations", *Sociological Analysis*, Vol. 46, No. 3, 1985.

SAID, Edward W.: *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul 1995, 2005.

SALLEH, Mohd Afandi: *The Christian Right & US Foreign Policy in the 21st Century*, Airlangga University Press, Surabaya 2019.

SCHIPPER, Mineke: *What Do We Share? From the Local to the Global, and Back Again, Ethnic Diversity in Eastern Africa: Opportunities and Challenges*, ed. Kimani Njogu, Kabiri Ngeta, Mary Wanjau, Twaweza Communications, Kenya 2009.

STARK, Rodney and BAINBRIDGE, William: *A Theory of Religion*, New York, David Land, 1987; ed. Philip Seib, *Religion And Public Diplomacy*, Palgrave Macmillan, New York 2013.

TENNENT, Timothy C.: *Theology in the Context of World Christianity*, Michigan, Zondervan, 2007.

TONYBEE, Arnold: *Tarihçi Açısından Din*, çev. İbrahim Canan, Ufuk Kitapları, İstanbul 2008.

_____ : *Medeniyetlerin Karşılaşması*, der. Murat Yılmaz, *Medeniyetler Çatışması*, Vadi Yayınları, Ankara 2006.

TOPCAN, Özlem: *Pentekostal Hareket ve Afrika'daki Misyon Faaliyetleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2018.

WILKINSON, Michael: The Globalisation of Pentecostalism: The Role of Asian Immigrant Pentecostals in Canada, *Asian Journal of Pentecostal Studies*, 3 (2), 2000.

WINTER, Ralph D.: *The Kingdom Strikes Back: The ten Epochs of Redemptive History*, ed. Jonathan Lewis, World Mission: The Biblical, second edition, California: William Carey Library, 1994.

WOODHEAD, Linda: *Hıristiyanlık*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.